ئایە زمان کردارە؟ … کامە ئاراز ئەحمەد

زمان تایبەتمەندییەکی گەلێ سەیری مرۆڤە، هەموو مرۆڤەکی ئاسایی ڕۆژانە بە لایەنی کەمەوە حەوت هەزار وشە دەردەبڕێت*، هەسارەکەشمان لە ئەستادا ماڵی حەوت بلیۆن و نیو مرۆڤە، ئەگەر هەر تاکێک (بە جیاکردنەوەی ئەو منداڵانەی کە هێشتاکە توانای قسەکردنیان نییە) ڕۆژانە بە ئاسایی بدوێت ئەوا خۆت بیریکاریانە هەژماری بکە کە ڕۆژانە چەند وشە بە زمان دەردەبڕدرێن، وەلێ هێشتا دەسەوەسانین لەوەی بە تەواوی بزانین زمان چییە.

کاتێک لە مرۆڤیک دەپرسیت زمان چییە؟ ئەوا لە وەڵامدا دەبێژن ‘زمان ئامرازی پەیوەندییە’. بێگومان ئەوە ڕاستە بەڵام ئەمە ئەرکی سەرەکی زمان نییە. بەلای منیشەوە ئەوە گەلێ سەیر بوو کە وردە وردە لە چۆمسکی* ورد دەبوومەوە، هەرگیز کۆمیوکانیسیۆنم بەسەرەکی نەدەبینی. تەنانەت فێردیناند دە سۆسۆر دەڵێت ‘بە بێ زمان، هزر تەمێ ئەستێرەیەکی لێڵ و ناڕێکوپێکە’. ئاخر زمان تەنها بریتیی نییە لە کۆمەڵێ دەربڕینێک زانیاری دەدەن دەربارەی شتەکان یاخود وەسفیان دەکەن، بەڵکو لە هەمان کاتیشدا کردار بە ئەنجام دەگەیەنن وەک لەوەی پەیمان بەڵێن چی دەگوزەرێت لە چواردەورمان.

ئەم هزرەی زمان ئاکسیۆنە تیۆرێکە کە لقێکە لە مەبەستناسی پێی دەگوترێت ‘تیۆری کردارە گوفتارییەکان’ speech acts theory. کاتێک دادوەرێک لە دادگا بە تاوانبارێک دەڵێت ‘بەڕێز فڵان، سزای مەرگت بەسەردا دەسەپێنم’ ئەم ڕستەیە لە پێدانی زانیاری گەلێ زیاتری هەڵگرتووە، ئەم دەربڕینە بە جێگەیاندنی کارێکە کە دونیای دەوروبەر و سایکۆلۆژیمان دەگۆڕێت. هەروەکو چۆن ماسولکەکانمان دەجولێنین بە هەستان بە کردنی ئاکتێک، بە هەمان شێوەش دەربڕینێکی هاوشێوەی ‘بەڵێن بێت دەتکوژم’ کردارە.

ئەم تیۆرە دەگەڕێتەوە بۆ کارە فەلسەفییەکانی جۆن لانگشاو ئۆستن*، لە ساڵی ١٩٦٢ کتێبێکی کۆکراوەی وانەکانی زانکۆی بڵاوکرایەوە دوای مردنی لە ژێر ناوی how to do things with words. ئەم کتێبە زۆر گرنگ بوو بۆ بنیادنانی تیۆرەکە وە لە هەمان کاتدا وای لە فەیلەسوفەکان و زمانەوانەکانی دوای خۆی کرد کە گرنگی بە لایەنەکانی دیکەی زمانیش بدەن نەک تەنها زمان وەکو ڕستەگەلێکی

ڕاگەیاندنکاریانە ببینن. بە شێوەیەکی دیکە دەتوانین بڵێین، زمان تەنها کۆمەڵێک گفت نییە ڕاست یان هەڵە بن، بەڵکو کۆمەڵێک ڕستە ئەرک بۆ ئەنجام دەگەیەنن وەک لەوەی تەنها ڕاست بن یان هەڵە. کاتێک دادوەرێک بە تۆ و خۆشەویستەکەت دەڵێت 'ئێستا ڕایدەگەیەنم ئێوە هاوسەری یەکترین' دونیای سایکۆلۆژی و فیزیکی تۆ بەم کردارە دەگۆڕدرێت. یانیش کاتێ وڵاتێک لە بەیاننامەیەکدا دەڵێت ' ئێمە جەنگ بەرامبەر بە وڵاتی x ڕادەگەیەنین' ئەمە تەنها وەسفکردنی ڕووداوێکە نییە، بەڵکو کردارێکە کە دەرئەنجامێکی خوێناوی لێدەکەوێتەوە.

ئەکتە گوتەییەکان دەکرێت لە سێ ئاستدا شیکاریان بۆ بکرێت:
١.ئاکتی دەربڕین locutionary act ئەم ئاستە بریتییە لە کرداری دەربڕینی ڕستەکە لە پاڵ مانا و دەربڕین و پڕۆنانسیاسیۆنەکەی.
٢.ئاکتی نا-دەربڕین illlocutioanry act ئەم ئاستەش بریتییە لە هێزی دەربڕینەکە، بە واتایەکی دیکە لەم ئاستەدا ڕستەکە کردارە و هاوشانی بە ئەنجامگەیاندنی شتێکە وەکو بەڵێندان، بڕیاردان، داخوازیکردن، هتد.
٣.ئاکتی پێبردن pre-locutionary act ئەم ئاستە کاریگەرییەکانی ئاستی دووەم و یەکەم لەسەر قسە لەگەڵ کراودا دەردەخات کە وای لێدەکەیت پەی بە شتێک بەریت یاخود وای لێدەکەیت ئەرکێک بە ئەنجام بگەیەنێت.

بەهەرحاڵ، مابەستناسی و لقەکەی تیۆری ئاکتە گوفتارییەکان بابەتێکی قووڵی فەلسەفەی زمانە، بۆیە لە وتارێکی پێناساندن کاریدا ناتوانرێت زۆر لێی قووڵببینەوە. هەرچۆنێک بێت، جیا لەوەی زمان خودی خۆی سەرنجڕاکێشە هەمیشەش سەرنجڕاکێشترە کاتێک لە گۆشەی جیاوازەوە لێی دەڕوانین. ئیتر کاتێک بەڕێوبەرەکەت خۆی مۆن دەکات و بە تۆنێکی دەنگی زیاد لە پێویست پێت دەڵێت 'تۆ دەرکرایت!' خەم لەوە مەخۆ دەرکراویت، خەمبخۆ ئەگەر نەزانی ئەوە نموونەیەکە بۆ ئاکتی گوفتاری speech act.

پاشکۆ:
*مرۆڤ ڕۆژانە بە لایەنی کەمەوە ٧٠٠٠ وشە دەردەبڕێت:
https://learning.linkedin.com/blog/advancing-your-career/you-s-peak–at-least–7-000-words-a-day–here-s-how-to-make-them
*نۆام چۆمسکی، باوکی زمانەوانی مۆدێرنە و فەیلەسوفێک و زمانەوانێکی بەناوبانگە.
*فەردینان دەسۆسور توێژەر و زانایەکی سویسری بوو کە بە باوکی

زمانەوانی ناسراوە.
*جۆن لانگشاو ئۆستن John L. Austin فەیلەسوفێکی بەڕیتانییە، کارەکانی گرنگ بوون بۆ مەبەستناسی.

مرۆڤ وەك بوونەوەرێکی سیاسی لەشانۆدا !! … ڕێباز محەمەد جەزا

خوێندنەوەی مرۆڤ و کارکردن لە سیاسەت و شانۆدا ، هەوڵێکی فەلسەفیانەی پوختەو لەهەمان کاتیشدا ئاڵۆزو هەستیار و وورد . لەبەرئەوە بەگرنگی دەزانم ئەم دۆزە بەکێشە بکەم و هەوڵی خوێندنەوەی بدەم . هە رچەندە خۆم نابەستمەوە بەمیتۆدێکی دیاریکراوەو باسەکەش کەمێك چڕو پڕو پانۆرامی دەخوێنمەوە ، بەڵام فەرامۆشکردنی هەستنەکردنە بەبەرپرسیارێتی و خۆگێلکردنە لە و مێژووەی شانۆکە هەیەتی کە تائەمڕۆشی لەگەڵدا بێت قسەو باسەکان بەردەوامن و کۆتاییان نەهاتووە و چاوەڕاونیش ناکرێت بەم زوانە کۆتاییان بێت .

هەربۆیە ئەم کێشەیەم هەڵبژارد تا ئەو پەردەیە لابەرم کەدەکەوێتە سەر ڕوخساری هەندێك لەوانەی وەك “ئایدلۆژیایەکی تۆتالیتار” ی خۆیان مەڵاس داوەو گورزی قورس لەژیانی شارو ژیار دەوەشێنن لە ڕێگەی شانۆوە ،. ئەمە ئەو غەدرە قورسە ژیاریەیە کەئێمە لەو مێژووە نزیکەی شانۆدا هەمانە و زۆربەی کات ، (نزعە – ڕەوت) ێکی بازاڕی نەوەیەك سەرقاڵ دەکات بە وەك یەك لێکردن و یەك ڕەنگکردن و کارتی سوور فڕێدان بۆ پەراوێزخستنی ئەکتیڤیست و کاراکانی ناو ئەو فەزا شێواوو ناتەندروست و ناهونەریەی کە تەنها چەند کەسێکی هەڵگری ئەو بیرکردنەوەیە خاوەندارێتی دەکەن و بەرگری لەمانەوەو پاراستنی دەکەن .

بۆئەوەی تێگەیشتنی شایستە و گشتگیر ڕەنێو بھێنین لەشانۆدا

دەربارەی مرۆڤ ، پێوستمان بە جیاکردنەوەیەتی لە بوونەوەرەکانی تر و گەڕانەوەیە بۆ ڕەچەڵەکی دۆزەکە کەبوونی مرۆڤە و لێرەدا تەنها ئاماژە بۆ ئەوە دەکەم کە بوونی (مرۆڤ) لەشانۆدا هەبوویەکی ئاگامەندانەیەو دەبێت مرۆڤ خۆناس بێت و بیر لە بوونی خۆی بکاتەوە و بزانێت لە دەرەوەی جیهاندانیە ، جەگەلەو ناتەواوی و کەم و کورتیانەی کە لەبوونیدا هەن سیفەتێکی تریشی هەیە کە کارکردن و تیشك هاویشتنە بۆ سەرشتەکانی دەرەوە .

ئەوەی دەمەوێت لێرەدا باسی دەکەم ، بەهیچ شێوەیەك بەنیاز نیم ڕەچەتەیەك بەیان بکەم بۆچارەسەر ، بەئەندازەی ئەوەی دەمەوێت گفتوگۆی جدی و بەرهەمدار بخەمە سەر خوانی بیری شانۆییمان خۆئەگەر مرۆڤ رادیکاڵیست بوو ئەوا مانای وایە مرۆڤ روئیایەکی دیاریکراوی هەیە بۆ کۆی دۆزەکە و توانایەکی شاردراوەی مێژوویی لادروست دەبێت . لەم ڕووەوە تێگەیشتنی شانۆکارێك بۆ ڕادیکاڵیزم ڕزگاربوونە لە کۆت و بەندی ڕابردوو!! بەڵام ئەی چی دەرحەق بەو مرۆڤە دۆگمایە ی کە بۆهەڵتە کاندنی سیستم و بەها دووبارەکان دووبارە هەمان دۆگم بینابکاتەوە بە سەرەو نخونی یان بە لنگەو قوچی !! بیەوێت رۆحی شۆڕش دروست بکات و بە تیۆرێك بیسە پێنێت ، لەکاتێکدا نەخوێندەوارێکی تەواو عەیارە 24 بێت !!؟ بیرۆکەی شۆڕش هەرگیز چارەنووسی دیاریکەری ڕادیکالیزمی سیاسی نەبووە ، بەڵکو ئەوە لەکاتێکدایە گەڕانەوەیە بۆ دواوەو بۆمێژوویەك کە تەحەکومی پێوە بکرێت . هەروەکو چۆن سایمۆندیس ووتی : ” ئەگەرچی پەیوەندی بەدیمەنە جوانەکانەوە هەبێت ئەوالەبارێکی خراپدا دەبیت ”.

بگەڕێمەوە بۆئەو سەرەتایەی کەتێگەیشتن لەمرۆڤ گەلێك ئاڵۆز و سەختە و خوێندنەوەکانیش هەمە جۆرن و هەرهێزێکی نێستالیژی و خاوەن تەکنیکی کۆن ، بیەوێت ئەو فە زاگشتیە داگیربکات جاڕی مەرگی خۆی دەدات و دووبارە تۆتالیتاریزم بەرهەم دەهێنێتەوە . ئەمەش بانگی راستیەکە بۆ هەموو ئەوانەی باوەڕیان وایە کە دەیانەوێت مرۆڤ بکەنە پێوەرو پێودانگی هەموو شتەکان .
باشتر وایە مرۆڤ بن تالەمرۆڤ پچن یان تێی بگەن !!
قسەکردن لەسیاسەت لە ڕۆژهەڵات بەگشتی و لەکوردستان کەمێك ئاڵۆزو ناڕوونە ، بەڵام تێگەیشتن لەڕوانگەی شانۆوە بۆ سیاسەت یان بینینی شانۆییانە بۆسیاسەت و تێروانین و پەیوەندی نێوانیان و چۆتی و تەندروستی مامەڵەکردنیان کێشەی قورس و هەمەجۆر بەدوای خۆیدا دەهێنێت و دەبێت بڕیار بدەین لەوەی (شانۆوسیاسەت) بەواتا دۆگم و باوەکەی وەربگرین یان بەشێوە ڕاستەقینەو فەلسەفییەکەی ؟

! کەلەڕاستیدا بۆهەرکامیان قورسە سەرپێی بیخوێنمەوە بەڵام بەگشتی سەرنج و تێڕوانینی خۆم بەیان دەکەم لەڕێی ئەو میراتە شانۆییەی کەهەمانە لەمامەڵەکردنی سیاسەت لەگەڵ شانۆدا !! بۆچی؟ چونکە کاریگەریەکانی سیاسەت و سیاسیەکان لەدنیای ئەمڕۆدا کەشێکیان دروستکردووە دەتوانن دەستکاری تەواوی ژیان و شانۆش بکەن وەك پێکهاتەیەکی ژیانی و شارستانی و ژیاری پشکیان بەردەکەوێت .
بەڵام گەربمانەوێت بەدیوە فەلسەفییەکەی دا بیخوێنینەوە هەر زوو ڕووبەڕووی نەبوونی پێشینەی فکری و فەلسەفی دەبینەوە کە پەیوەندییەکانی شانۆکەی ئێمە بەو ڕابردووەی کە هەیەتی هەر زوو دەپچڕێین و تووشی بێ ئومێدی دەبین . ئەمەجگەلەوەی ئێمەی وەرگرو بینەرانی شانۆ، پێویستمان بەهەماهەنگی کلتوری و مەعریفی هەیە تابزانین ئێمە لەکوێی دۆزەکەداین ؟ دەکەوینە کوێی قەلەقیەکانی جیهانی نوێ و شانۆ وە وەکو کورد شانۆو سیساسەت لەم ئاستە لۆکاڵی و ناوچەگەرێتی و تایفەگەرێتیەدا بۆکوێ ؟ کەئەمانەش پەیوەستن بە هوشیاری و جێگیری جەماوەری شانۆو بکەرەکانی شانۆ (شانۆکار) بەگشتی دەتوانم بڵێم شانۆ (لەکوردستان) لەسەر چەند ئاستێك لەمامەڵەدایە لەگەڵ سیاسەت ئەاونیش بریتین لە :

1. دارایی و بودجە .
2. هێزو پاوەری ڕاگەیاندن و بڵاوکردنەوە.
3. لەسەر ئاستی بازاڕو مارکێتینگ بە ئایکۆن کردنی کەسە نزیکەکانی ناو دنیای سیاسەت و قسەکردن لەسەرهەندێك بەرهەم و وونکردنی هەندێکی تر و گەروەکردنی هەندێك کەسایەتی و پووچەڵکردنەوەی هەندێکی تر ..

بەهەرحاڵ قسەکردن لەسەر ئەم دنیا ناڕوون ونادیارە پێویستی بە خوێندنەوەو تێبینی قوڵ و تیۆری هەیە لەڕووی (فەلسەفی و زانستی) و چونە ناو قۆناغەکانی ئەو ژیانە نیمچە (هونەری – سیاسی)یەوە کە دنیایی ئێمە لەڕووی کۆمەڵایەتیەوە دەست و پەنجەی لەگەڵ نەرم دەکات و نائاگا لە شارستانیەتیە فرە چەشن و جۆراو جۆرەکان کەدەبنە پێش مەرجی دروست بوونی شانۆیەکی پوخت و هونەری کەبەدوای خۆیاندا دیالۆگ و مشت و مڕی (جددی – ڕژد) بەرهەم دەهێنن ، بەڵام دەرهەق بەم باسەو لێرەدا نامەوێت بچمەناو ئەو کێشەو گرفتانەوە بەو ئەندازەیەی لام گرنگە ئەو پەیوەندیە کاریگەرو فرە لایەنە ببەستمەوە بە تەاووکەری پرۆسەکە ئەوانیش :
یەکەم : سیستمی شانۆ کەنیمانە
دووەم : سەرچاوەی دارایی شانۆ کەنیمانە

سێهەم : هێزو دەسەڵات و کاریگەری شانۆ (دیسان کەنیمانە)
چوارەم : بازاڕی شانۆ کەئەمیش لەو پەڕی لاوازیدایە .
واتە لەکۆتاییدا باسکردن لە کێشەکانی شانۆ پەیوەستن بە حیزب و تیۆرو فەلسەفەی سیاسی نیە لەبەر ئەوە قسەکردن لەسەر ئەم مامەڵەنازانستی و ناهونەری و ناکارگێڕیە هەر ئەو شێوازە ی لێدروست دەبێت کە جۆرێك لە خۆهەڵواسین بە جەماوەری لێ سەوزدەبێت کە ئامانج پێکردنی هێڵەکان دەبێت نەك بینینی شانۆیەکی هونەری وئەمەش دوورە لەو بیانوووەی کە بەناوی دروستکردنی بینەرەوە ڕوودەدات بەڵکو ئەوە لەبینین خستنی ئەو بونەوەرەیە کە شانۆدەکات و شانۆ دەبینێت .

مێژوو لە دوو ئاراستەی تۆمارکراودا … نووسینی: ئەحمەد کامەران

هەرکاتێك کە ناوی مێژوو دەهێنرێت پێویستە لە دوو ئاراستەدا کۆی بکەینەوە:
*ئاراستەی یەکەم (مێژووی سپی)
*ئاراستەی دووەم (مێژووی ڕەش)

هەربۆیە مێژوو دەکرێتە دوو ئاراستە چوونکە گێڕانەوەی ڕووداوەکانە لە رابردودا, وە هەروەها من لەم باسەم دا دەمەوێ تیشك بخەمە سەر مێژووی کەسە فەرمانڕەواکان کەبە درێژایی مێژوو لە نێو لاپەڕەکانی مێژوودا گوزەریان کردوە بە, بە دووئاراستەی جیاوازدا.
بەڵام ئەوەی گرنگە لە کاتی نووسینەوەی مێژوو پێویستە هەوڵی دوورکەوتنەوە بدرێت لە نەتەوە پەرستی و شۆڤێنیزمی و نەچوونە ژێر باری ئاینەوە, هەرکاتێك لە نوسینەوەی مێژوودا بکەوینە ژێر ئەم سێ ئایدیاوە , لە دەرئەنجام دا لاپەڕەکانی مێژوو دەشێوێنین و لەهەمان کاتیشدا ستەمی مێژوویی ئەنجام دەدەین, بۆیە پێویستە مێژووی ڕەش وە هەروەها مێژووی سپی وەکو خۆیان تۆماری بکەین بۆ نەوەکان پاش خۆمان.

لە کاتی هاتنە سەر تەختی هەر فەرمانڕەوایەك بە درێژایی مێژوودا، هەموو جۆرە کارو کردەوەیەك ئەنجام دەدات و لە هەموو خۆشیەکانی ژیاندا خۆی بێ بەش ناکات بەڵام ئەوکاتەی کە دەکەوێتە سەر لێواری مەرگدا، ئیتر هەموو شتێکی لە یاد دەچێتەوە وە تەنها بیری لای ئەوەیە کە چۆن خۆی لەم لێواری مەرگەدا ڕزگار بکات، بێگومان ڕزگار بوون لە لێواری مەرگ شتێکی مەحالە چوونکە ئیتر زەنگی مردن بۆ ئەو کەسە لێدراوە دەبێت خۆی بۆی ملکەچ بکات،بەڵام پاش کۆتایی هاتنی دەسەڵاتی ئەو فەرمانرەوایە وە نەمانی لەسەر ژیان دا،تاکە شت لە پاش خۆی بەجێی دەهێڵێتەوە ئەویش مێژووەکەیتی بە درێژایی ئەو رۆژگارانەی کە بەڕێیان کردوە،واتە ئەو دەسەڵات دارە بە درێژایی ئەو تەمەنەی کە ژیاوە و خاوەنی دەسەڵات بووە چ جۆرە کارو کردەوەیەك ئەنجام داوە،بێگومان ئەوە تەنها مێژوو بۆ ئەو دەسەڵات دارە شاهێتی دەدات،بۆیە ئێستا لێرەوە دووبارە ئاراستەی مێژوو خۆی لە دوو ئاراستەدا دەبینێتەوە، کە ئەویش لە سەرەتادا باسم لێوەی کرد کە گوتمان بریتیە لە مێژووی ڕەش و مێژووی سپی، واتە ئەو دەسەڵات دارەی کە بە درێژایی تەمەنی بەردەوام هەوڵی خۆش گوزەرانی و ئاوەدانی داوە بۆ خەڵکەکەی وە لەهەمان کاتیشدا خۆیشی پاراستوە لە هەموو جۆرە جەنگێك و کاولکاریەك بۆ سەر خاك و نەتەوەیەکی بەرامبەری دا، بۆیە لە نێو لاپەڕەکانی مێژوودا ئەم جۆرە دەسەڵات دارە بە مێژووی سپی تۆماردەکرێت کە ئەمەش بۆنەوەکانی ئەو نەتەوەیە و وەلەهەمان کاتیشدا بۆ نەوەکانی هەموو جیهان بە جێگای شانازی دادەنرێت ،هاوکاتیش بە پێچەوانەی ئاراستەی یەکەم دا ئاراستەی دووەمیش لەنێو لاپەڕەکانی مێژوودا خۆی دەبینرێتەوە، ئەم ئاراستەیەش دەتوانم بڵێم زۆرترین ئاراستەیە کە لە نێو مێژوودا بەرچاومان دەکەوێت کە ئەویش (مێژووی ڕەشە) ئەم ئاراستەیە پێچەوانەی ئاراستەکەی ترە، واتە هەر دەسەڵات دارێك لە پاش ماڵئاوایی کردنی لەژیان دا،وە بەدرێژایی ئەو ماوە دەسەڵات داریەی کە هەیبووە لە بەرامبەر خەڵکەکەی دا کە تێیدا بەبەردەوامی هەوڵی چەوسانەوەی خەڵك و ئارەزووکردنی بۆ بەرپاکردنی جەنگ وکاولکاری داوە، هەربۆیە ئەم جۆرە دەسەڵات دارە لە (مێژووی ڕەش) تۆماردەکرێت، کە زۆرجاران دەبێتە مایەی شەرمەزاری بۆ ئەو نەتەوەیە کە دەسەڵات دارێکی لەم جۆرەی دا هەبووە.

هەرکاتێك گوێبیستی چەند کەسایەتیەکی مێژوویی دەبینەوە وەکو (غاندی وگیڤارا و ماندێلا)…هتد لەگەڵ چەندین کەسایەتی تری هاوشێوەی ئەوان، کە توانیویانە ئەم کەسایەتیانە بۆ خۆیان مێژوویەکی سپی تۆمار بکەن لە نێو لاپەڕەکانی مێژوودا، کە لەهەمان

کاتدا نەتەوەکانی خۆیان و نەتەوەکانی دیکەش شانازیان پێوە بکەن, چوونکە ئەم کەسانە خۆیان بە دەنگی ڕاستەقینەی هەژاران داناوە و تەواوی ژیانی خۆیان و هەموو خۆشیەکانی ژیانیان پشت گوێ خستووە لە پێناو بەدەست هێنانی خۆشگوزەرانی بۆ نەتەوەکانیان و بەرپاکردنی ئاشتی و ئارامی لە تەواوی جیهاندا, کەچی لە پاڵ ئەوەشدا کەسانی لەم جۆرە بەبەردەوامی ڕووبەرووی هێرش و زیندان و تیرۆرکردن دەبنەوە,هۆکارەکەیشی بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە کە ئێمە لەسەر گۆیەکی زەویدان ڕێژەی کەسانی خراپەکار و خوێن رژ زۆرترە لە کەسانی باش و ئاشتی خوازدا.

*جیاواز لەوانەی کە باسم لێوەی کرد ئەگەر باسی کەسێکی تری ئەم سەردەمەدا بکەم کە بەردەوام خۆی لەناو لاپەڕە رەشەکانی مێژوودا تۆمار دەکات کە ئەویش (رەجەب تەیب ئەردۆغانە) کە کەسێکی خراپەکارو شەڕخوازی مێژووە, بەردەوام ئارەزووی لە جەنگ و کاوڵکاریە وە بەهۆی ئەو جەنگ و کاوڵکاریانەی کە بەرپایان دەکات بۆ سەر وڵات و ناوچەی دیکەدا بووەتە بکوژی سەربازی وڵاتی خۆی دا,کە ئەمەش دەبێت کەس و کاری ئەو سەربازانە لە کەسێکی لەم جۆرەدا خۆش نەبن چوونکە لەسەر شتی بێکەڵدا گیانی خۆیان لە دەست دەدەن, تەنها لە بەرژەوەندی سەرۆکەکەیانە ئەم جەنگ و کاولکاریانەی, بەڵام ئاخۆ کەسێکی لەم جۆرەدا کە بەردەوام خوێنی بێ تاوان دەڕژێنێت لەسەر خاکی خۆیدا بەبێ هیچ تاوانێکدا, دەبێت ئەم کەسە ویژدانی چۆن ئاسوودە بێت لە وکاتەی سەر دەنێتەوە بەسەر بالیفەکەی , بۆیە ئەم کەسانە ویژدانیان کۆچی دوایی کردوە,وە دەبێتیش میژوو بە بێ ویژدانی باسی ئەم جۆرە کەسانە بکات.

*ئەم دنیایە کە ئێمەی تێداین زۆر کورتە وە موڵکی هیچ کەسێك نیە بۆ هەتا هتایە, بۆیە هەمووی بەجێی دەهێڵێتەوە هەتا تۆ لەم ژیانەدای و هەناسە دەدەیت بەردەوام کاری چاکە و ئاشتی و خۆشگوزەرانی بەرپا بکە بۆ دەوروبەرەکەت بەتایبەتی ئەوەی دەسەڵات دەگرێتە دەست چوونکە ئەرکێکی گەورەی مێژوویی دەکەوێتە سارشانی.

ورووژان … سەلام محەمەد

چیت بۆ بنووسم..
دەریای ئارام هەدادانی پێکەوتووە
بوومەتە جۆگەلەیەکی باریك
سەرتاسەری کەنارەکانی ئازاری سوور و سپین
باڵایان، لە باڵای دارچنار درێژترە
نە ڕۆژ، نە شەو لە یادم دەرناچیت
سەراغت دەکەم و لێت دەپرسم
بەڵام چیت بۆ بنووسم..
ئەگەر باسی زەردەپەڕ و گزنگت بۆ بکەم
تۆ خۆت فریشتەی هەتاونشینی
ئاوی نەرمە پێووشەت..
بەسەر ئاگری هەناسەمدا دەبارێت
دەزانم جوانیی تۆ
لە چوارچێوەی وشەدا دەستەمۆ نابێت
بەڵام چی بکەم
شەپۆلی وشە لە سینگمدا پەنگی خواردووەتەوە
ئەگەر نەخشەی چاوەکانت نەکێشم
چیدی باران خاك ماچ ناکات..
چیدی کانیاو بۆ ئەستێرە پێناکەنێت
وەرە خوارەوە
تەنیا شەوێك تەختەکەی ئاسمانت جێبهێڵە
بمکەرەوە منداڵە مەمکخۆرەکەی جاران
هەتا پێکەوە لەسەر ئاوازی
قرچەقرچی سووتانی ئەرخەوان
سەما بکەین و
گوڵە وەریوەکانی ناخم بلاوێنینەوە
تۆ دەزانی:
ناخم لە بەفر دەچێت و
دەفتەری زریان و سەرما و سۆڵەیە؟
ئای بۆ ڕۆژانی برسیەتیم..
تەمەنم چواردە ساڵان بوو
حەزم لە کچێکی لاوازی چاوقووڵ کرد
ئەوسا تۆ لە ناخی سپیمدا نووستبووی
دوای ساڵێك دڵداری..

دوای ساڵێك سروودی فرمێسك
وتی: ئەگەر تامەزرۆی هەڵمژینی
لێوی ناسك و مەمكۆڵەی پڕبدەمی
دەبێ خوێنی گیانمان تێكەڵاوبێت
وتی: من لە نەوەی (ڤینۆس)م
باوەڕم بە خۆشەویستی خوێنە
لێوەكانیم گەزی.. مەمكۆڵەیم مژی..
ئەویش لێوەكانی گەستم
یەكمان گرت و دوای چەند مانگێك
ڕێمان كەوتە شاری دڕكوداڵ
جیابووینەوە ئەو پەیمانی خوێنی لەگەڵ لاوێکی تردا بەست..
منیش کچە قوتابییەك، ئاشنا و دراوسێ
هەراسانی كردبووم..
تۆ هێشتا لە ناخی سپیمدا نووستبووی
شەوێك، لە ناكاودا، وەك تەلیسم
دەرپەڕیت و بەرامبەرت لێمگرت
ئێرە فڕۆكەخانەی (تیگل)ە
ئای: كە شۆخێكی نازداربووی
سەرو پەرداخێك (ڤاین)ی سوورمان نۆشكرد.
ویستم شیعرێكت ب□ ب□□□م..
تۆ باڵت گرت، فڕیت، فڕیت..
لە چاو ون بووی پاڕامەوە.. نەڕۆی
گریام.. نەڕۆی
وتت: كەی وەرزەكانی ساڵ
یەکیان گرت دێمەوە بۆ لات
چەپكێ گوڵە ئەستێرەشت بۆ دەهێنم
پانتۆڵی تەسكی كاوبۆی فڕێدەدەم و
سوخمە و كەوای كوردی دەپۆشم
لەو ساكەوە هەر دەنووسم و دەنووسم
بەڵام چیت بۆ بنووسم؟
خۆ جوانییت بە وشە دەستەمۆ نا بێت
دڵت دزیم و كۆچت كرد
وەرزەكانی ساڵ هەتادێ
زیاتر لە یەك دووردەكەونەوە
ئەوەتانێ: بەم هاوینە گەرمە ژیانی من
شەختەبەندە، كڕێوەیە، تەرزەیە،
ئازارێکی مەییوە..

پێدەشتی بەست□□کم داوەت□ بەر
چاوم بڕیوەتە ئاسمان، من دڵم وا لە ئاسمانە
ئێرە فڕۆکەخانەی (تیگل)ە
کە نووری خودا، بە لەشمدا ڕادەبوورێ
ترووسکەیەك
بە ئاستەم گیانی تاریکم ڕۆشندەکات..
دەق لە مۆمێکی زێڕین و بچکۆڵانەی
ناوجەرگەی شەوەزەنگێکی چڕ دەچێت
(کێ دەڵێ – ئاوس لاندەر-ی
تۆ لە منیش – ئاری – تری)
جەستەم وەك پووشێك سووك د□ بێت
دەڵێم ئۆخەی..
ئێستا باڵ□ فڕەم پێدەکەوێت و
شاخە موگناتیسی خۆشەویستی
بۆ لای (پیترا) ڕامدەکێشێت
کەچی لە جیاتی ب□ یەك گەیشتن
بارانی شیعر دایدەکات
دایدەکات و پەڵەدەدات
لێزمەکانی، گۆرانی بەختەوەری دەڵێن
بەختەوەری منیش لای تۆیه
چ شیعرێکت بە شمشاڵ بۆ لێدەم؟
دەزانم حەز لە شیعر ناکەی..
تۆ هۆگری بێدەنگیی و خامۆشییت
ئەی دەزانی شیعری شمشاڵ
وڕێنەی هاواری تەنیایییە..
پاڕانەوە و گریانە
ئێرە فڕۆکەخانەی (تیگل)ە
پاڕامەوە.. نەڕۆی گریام.. نەڕۆی
بێداربوومەوە:
من لە کوێ و (پیتراخان) لە کوێ
بشێ بەر له مردنم وەرزەکانی ساڵ یەك بگرن؟
بشێ بە دیداری (پیترا) شادبمەوە؟
ئای لە ئازاری جودایی..
ڕەوە پەپوولەی ناڵینم
بەدەم فڕینەوە نوێژدەکەن
دڵم کڵێسای ئەوینە..
من دڵم دزراوە.. شیعر نانووسم!

شەپۆلی وشە لە سینگمدا پەنگی خواردووه‌ته‌وە
چاوەکانم دەنووقێنم.
کۆشکێکی مەڕمەڕم لێدیاره
چواردەورەی نێرگزەجاڕە
تا چاو هەڵخەی، سەوزاییە
لەو کۆشکەدا:
مردن نییه
نەخۆشی نییە
پیربوون نییە
برسێتی نییە
بەهەشتە و بەهەشتیش نییە
لەو کۆشکەدا:
نە بەهارە
نە زستانە
نە پاییزە
نە هاوینە
ئەوەتانێ (پیترا)م دەرکەوت
هەر کچۆڵە پڕەکەی جارانە
کراسێکی تەنکی سوور و
پانتۆڵێکی کاڵی کاوبۆیی ل□ بەردایە
بە دیار گۆمێکی شینەوە ڕاوەستاوە
ڕووی کردووەتە پەڵەهەورێکی سپی و پێی دەڵێ:
ئەگەر بوویتە باران و
ڕژایتە سەر چاوی کوڕە کوردێکی چۆغه‌ل□ بەر
پێیبڵێ: زۆر بیری دەکەم
کەی وەرزەکان یەکیان گرت، دەچمە سەردانی
پێیبڵێ: کۆشکێکی مەڕمەڕم کڕیوە
دوو دەرگای پێوەیە
دەرگای یەکەم ناوی منی لێ نووسراوە
کە ئەویش هات..
بە لێو، بەڵێ بە هەردوو لێو
پەیکەری ناوەکەی
لەسەر دەرگاکەی تر دەتاشم
چاو دەکەمەوە:
من لە کوێ و (پیتراخان) لە کوێ؟
وەرزەکان هاروهاج بوونە
یاخیبوونە..

بەهار بووەتە هاوين و پاييزيش بە زستان
وەرە خوارەوە
بەر لە مردنم بۆ شەوێك
كۆشكی مەڕمەڕت، جێبهێڵە
چاوەڕوانيم ورووژاوە، وەرزەكان سەرخۆشن
وەرە خوارەوە
خۆ لە ناخی سپيمدا پەروەرد□ بووی
دەفتەری بەفر و زريانت خوێندووەتەوە
با پێكەوە
سەرو پەرداخێك (ڤاين)ی ترێ بنۆشين
ئێرە فڕۆكەخانەی (تيگل)ە
ئەگەر هاتی:
تەنيا بە چاو ماچت دەكەم
تەنيا بە دڵ بۆنت دەكەم
پاڕامەوە.. نەڕۆی
گريام.. نەڕۆی، هەر نەهاتی
سۆمايی چاوم داهات و تۆ نەهاتی
فرمێسكم د□ بێتە ئاوێنە
ژەهر و دووكەڵ سييەكانم داگيردەكەن
من هەر دەگريم
بۆ (پيتراخان)ی خۆم دەگريم
تا لە شەوێكی ساماكدا..
تارمايی مەرگ، دێتەسەرم
بە دەنگێكی گڕهوە دەڵێ:
چركەكانی گيان دەرچوون بێ ئازارن
ناسك و پڕ ئاوازن
تۆسقاڵێ ئەشكەنجە نابينی
وابزانە ڕۆحت تاڵەموويەكی باريكە و
لەناو ماستدا، دەری دێنم
ئای .. كە لە مردن دەترسم
دەڵێم كەی وەرزەكان يەكيان گرت
هەرگيز لە مردن ناترسم
ئەوسا خۆم دێمە پێشوازيت
ئەويش قاقا پێدەكەنێ و
خوداحاوفيزی دەكا و دەڕوا
دەڵێ: بە ئومێدی ديدار!
بەهار بووەتە هاوين و هاوينيش هەر هاوينە

کچە لاوازە چاوقووڵەکەی جاران..
چوار منداڵی خورتی هەیە
چەند تاڵێکی پرچە ڕەشە قەترانییەکەی
سپی بوونە
تۆش لەناو ناخی سپیمدا پەروەرد□ بووی
وتی: دەمناسیتەوە؟
وتم: شێوەت دەکەم و نازانم
وتی: چاکبوو دەبەنگێکی وەك تۆ نەبووە مێردم
گوایە خۆشەویستی خوێنت لەبیرچووە؟
وتم: گەردەلوول فڕاندی و دایە دەم لافاوەوە..
پەڵەهەورێکی سپی دەبینم
ئەی هەورە جوانەکە.. بڕۆ
ڕوونەکەیتە خاکی بایەقووش
ببە بە پاپۆڕێکی باڵدار..
سەرهەڵبڕه و تەماشاکه
دەریای گەردوون.. بێ کۆتایی و بێ سنوورە
هەوری سپی ڕەشهەڵگەڕا..
باران بە سەر و ڕوومدا هات
باران نامەی (پیتراخان)ی بۆم هێناوە
من ناخم دەفتەری بەفر و زریانە..
بەڕەوانی نامەی باران دەخوێنمەوە
دەزانم چی دەڵێ و چی دەوێ!
لە سووچێکی نیوە تاریك و تەڵخدا..
داوای دوو پەرداخی سووری (ڤاین)م کرد
هەردووکیانم بەرزکردەوە
دوو مۆمیشم داگیرساند..
فڕێك لەمیان.. مژێك لەویان..
دەتۆش ئەی خۆشەویستەکەم
بە هەنگوینە ماچی گەرم
ناوەکەی من، نەك بۆ هاتن، بۆ یادگاری
لەسەر دەرگای کۆشکی مەڕمەڕدا بنووسە
تازە کار لە کار ترازا..
وا پایز بووتە زستان و
زستانیش بەگڕ داگیرسا..

1988

قاین: شەراب.
ئاوس لاندەر: بەگانە.
تیگل: فڕۆکەخانەی بەرلینی ڕۆژئاوایە.
پیترا: کچە ئەڵمانێکی هاوڕێم بوو.

سەرچاوە:
ڕۆژنامەی هاوکاری، ژمارە (1010)، دووشەممە: 26/9/1988. ل: 6

بەرەبەیانی بەهار ...شیعر : محمد علی اصفهانی ... وەرگێڕانی پشکۆ ناکام

شیعر : محمد علی اصفهانی
ئاواز : محمد شمس
گۆرانی : داریوش اقبالی
“““““““““““““’

هەوری باراناوی ،
باران ببارێنە..باران
لە بەهارا وەرەوە
ئەی خوڕە خوڕی باران
بە جەستەی دەریا
ڕووباری عەشق ڕزگار کە
لە دڵی بیابانا هەڵقوڵێ
ئەی کانیاوی ڕوون
درز بخە خاکەوە
تا باغ و سەوزایی بەرپا بێ
جرێ بکرێتەوە
و
گوڵ سەر دەرهێنێ

شەمامە بەدەم ڕێگەوە

عەتری سبەی بێنێ
ڕۆژهەڵات ، باڵندە
لەخەو ڕامانچڵەکێنێ
بانگخواز، دەنگ بەرزکاتەوە
تا خەڵک بکەوێتە خۆی ، بجوڵێ
ناوی خودا بێنە
تا ” دێو” هەڵبێ..وون بێ
شایەتی بە
بیسەلمێنە
پشتیوان بە
بڵێ : ئەمە..ئەم و ئەو
هەر چیت ئەوێ بڵێ
بڵێ : شەو ڕۆشت
و
هێڵی جیاکردنەوەی دوێنێ
لە ئەمڕۆ لە ئارایە
بە خەبەر بوون و چاوکراوەیی
کە ئەڕوانێتە سبەی
لە شاخەکان ، ڕووناکی
ڕوو لە بەرزییە

پشتیوان بە…پشتیوان بە
لە خۆمانەوە تا خۆمان بە ڕێ کە

بمبارێنە..بمبارێنە
هەور منم…
بمڕوێنە..بمڕوێنە
بەهار منم…
رەوانەی دەریام کە
ڕووباری شیرین و پاک منم
لە بیابانا هەڵمقوڵێنە
کانیاوی تەقیو منم
خاکم … درز ئەبەم..هێنانە کایەی باغم
شەماڵم..گوڵ ئەگرم
عەتری سبەیم
باڵندە : خودی خۆمم
فڕین لە منەوەیە

پاکیی خاوەن بوونی خۆمم
ناوی خودا بێنە
کۆڵە پشتم پێ یە
وورەی ڕێ بڕینم هەیە
ئەیسەلمێنم. ....

‘””””””””””””“

وەرگێڕانی
پشکۆ ناکام
Sept/2019
”””””””””””””“